

Waaraan zijn we in Nederland straks solidair? En hoe?

Ronde tafel dossier

Waaraan zijn we in Nederland straks solidair? En hoe?

Ronde tafel dossier

In het kader van het 100-jarig bestaan van ABP hebben ABP en APG een uitgebreid onderzoek laten uitvoeren door onderzoeksbureau Glocalities naar het beeld van Nederlanders op de afgelopen en de komende honderd jaar. Een van de zaken die in het onderzoek opvalt, is het denken over individuele vrijheid en collectiviteit. Er is een groot verschil tussen hoe er wordt teruggekeken op het verleden en hoe de 1.300 geïnterviewden vooruitkijken naar de toekomst van de Nederlandse samenleving.

Terugkijkend op de afgelopen 100 jaar worden individuele vrijheid en ondernemerschap gezien als belangrijkste kwaliteiten waarmee maatschappelijke uitdagingen zijn overwonnen. Voor uitdagingen van de komende 100 jaar worden juist rechtvaardigheid, gedeelde normen en waarden en solidariteit genoemd als belangrijkste kwaliteiten. Dit komt overeen met de belangrijkste aspiraties die we als Nederlanders hebben voor de toekomst: respect, veiligheid, eerlijkheid en zorgzaamheid.

De onderzoekers constateren een onbehagen in de samenleving over individuele vrijheid die is doorgeslagen in egoïsme. Nederlanders vinden relatief vaak dat “mensen teveel gericht zijn op zichzelf en te weinig rekening houden met hun omgeving”. Meer dan gemiddeld in Europa en de wereld, verlangen Nederlanders terug naar tradities, zijn ze nostalgisch over het verleden en hebben ze doorgaans geen positieve basishouding ten aanzien van maatschappelijke veranderingen. De top 3 politieke zorgen van Nederlanders zijn gezondheidszorg, criminaliteit & veiligheid en fatsoen waarden (maart 2022). Fatsoen & waarden als politieke zorg scoort in Nederland meer dan twee keer zo hoog als gemiddeld in Europa en de wereld.

Is solidariteit belangrijk?

Nederland kent veel wetten en collectieve stelsels gebaseerd op solidariteitsprincipes. Ons pensioen- en zorgstelsel zijn hier voorbeelden van. In deze stelsels draagt iedereen bij en worden risico's gedeeld, waardoor wordt voorkomen dat mensen met meer pech in het leven in hun eentje voor onmogelijke kosten moeten opdraaien. Toch zijn samenlevingen niet rigide en blijft ook de Nederlandse samenleving zich continu verder ontwikkelen.

Solidariteit is een sociaal concept en daarmee verbonden aan maatschappelijke ontwikkelingen. De Covidpandemie, polarisatie en globalisering zijn een voorbeeld van ontwikkelingen die invloed hebben op hoe mensen naar zichzelf en elkaar kijken. Ook demografie speelt een rol. Door vergrijzing van de bevolking zijn er directe gevolgen voor

de grootte van onze beroepsbevolking, de vraag naar zorg en dus ook op ons pensioenstelsel. Als we kijken naar het Nederland van 2122: waaraan zijn we dan solidair? En hoe?

Van Dale definieert ‘solidariteit’ als het “gevoel van een-zijn met anderen” en ziet het als een synoniem voor saamhorigheid. In Nederland wordt dit van oudsher gekoppeld aan gemeenschappelijke verantwoordelijkheid. Niet iedereen heeft hetzelfde geluk in het leven. Iemand bijstaan die je goed kent is misschien niet zo lastig om je voor te stellen. Maar wat als je de ander helemaal niet kent? Dit is waar solidariteit belangrijk is. Door solidariteit voelen we een saamhorigheid met mensen met wie we geen directe banden hebben. Die solidariteit wordt gevoed door de gedachte dat een ellendige situatie ook jezelf kan overkomen en dat ook jij in die situatie op hulp rekent.

Hoe staat het ervoor met solidariteit in Nederland?

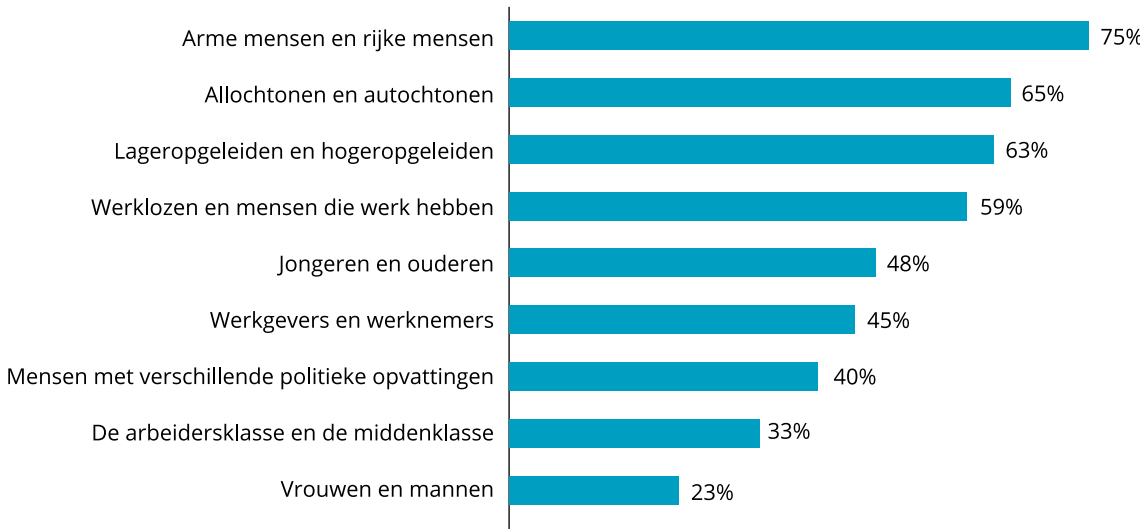
Solidariteit, gemeenschapszin en een grote mate van sociaal kapitaal zijn sterk verankerd in de Nederlandse samenleving. Uit het onderzoek van Glocalities blijkt dat terwijl Nederland een sterk geïndividualiseerde samenleving heeft, solidariteit een kernbegrip blijft. Nederlanders scoren meer dan 10% hoger dan in de rest van Europa en de wereld op vertrouwen in de medemens. Dit wordt in het algemeen gezien als indicator van een hoog sociaal kapitaal. Waarden als behulpzaamheid, anderen helpen en maatschappelijke betrokkenheid scoren in Nederland ook allemaal relatief hoog. Terugkijkend op de afgelopen 100 jaar geven Nederlanders aan dat ‘rechtvaardigheid’, ‘gedeelde waarden’ en ‘solidariteit’ inspiratie kunnen bieden voor uitdagingen van de komende 100 jaar. Toch komt ‘solidariteit’ pas op de zesde plek als kwaliteit die Nederland de afgelopen 100 jaar verder heeft geholpen (na ‘individuele vrijheid’, ‘ondernemerschap’, ‘doorzettingsvermogen’, ‘aanpassingsvermogen’ en ‘tolerantie’).

Toenemende tegenstellingen?

Om solidair met anderen te zijn moeten mensen een bepaalde verbintenis met elkaar voelen. We zien in Nederland dat op meerdere vlakken polarisatie toeneemt. Uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat driekwart van de Nederlandse bevolking een grote tegenstelling tussen rijke en arme mensen erkent, 65% grote tegenstellingen tussen allochtonen en autochtonen ziet en 63% tussen lager- en hoger opgeleiden. In het politieke spectrum zien we dat ook terugkomen. Politieke partijen staan verder uit elkaar en nemen hardere standpunten in.

Dat er zulke grote tegenstellingen bestaan in de Nederlandse samenleving zet solidariteit onder druk. In 2013 waarschuwde het Centraal Planbureau al dat de solidariteit in het Nederlandse zorgstelsel onder druk staat.

De bevolking ziet een groot verschil tussen...

Rijkere Nederlanders betalen meer en consumeren het minste, en armere Nederlanders betalen minder maar consumeren het meeste. Deze ongelijkheid in zorgverbruik en financiering zal naar verwachting in de komende decennia groter worden. Volgens het Centraal Planbureau heeft dit gevolgen voor het draagvlak van dit collectieve stelsel.

Meer fundamenteel gezien heeft solidariteit te maken met hoe mensen zichzelf en anderen identificeren. Dit kan op vele verschillende niveaus en manieren: met je burens, met andere Nederlanders, de kerk, de LGBTQ+ gemeenschap, of bijvoorbeeld met de boeren. Nu is de vraag: hoe bieden wij als Nederlandse samenleving weerstand tegen toenemende tegenstellingen en polarisatie?

Solidariteit tussen generaties

Generaties kijken lang niet altijd hetzelfde naar de wereld. Begrijpelijk ook: ook al leven we op dezelfde aardbol, mensen over de hele wereld worden met hele andere realiteit geconfronteerd. Uit onderzoek door het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat 48% van de Nederlandse

bevolking een grote tegenstelling ziet tussen jongeren en ouderen. De jongste helft ziet met 52% vaker dan de oudste helft (44%) een grote tegenstelling. Dit kan heel problematisch zijn.

De economische en ecologische realiteit van jongere generaties in Nederland is heel anders dan van oudere generaties. Jongeren draaien op voor de klimaatproblematiek die in komende jaren alleen maar erger wordt, bevinden zich in een krappe huizenmarkt en in een studiestelsel waar ze met hoge schulden uit komen. Uit zowel onderzoek van UNICEF als van het WRR blijkt dat jongeren zich het meeste zorgen maken over klimaatverandering en willen zij meer klimaatbewustheid onder volwassenen zien. Tegenwoordig denkt bijna de helft van Nederland dat de levensstandaard van toekomstige generaties zal verslechteren.

Pensioen & Solidariteit

Nederlanders zien de invoering van het collectief pensioen als de vijfde belangrijkste verworvenheid van de afgelopen 100 jaar. Toch geven Nederlanders aan dat de meest negatieve ontwikkeling in de komende 100 jaar de verwachte onzekerheid van het pensioen is. Nederlanders erkennen rechtvaardigheid, een herwaardering van solidariteit en gemeenschappelijke normen en waarden als noodzakelijke kwaliteiten voor de Nederlandse samenleving om om te gaan met toekomstige uitdagingen.

Solidariteit (pech en geluk delen) en verplichtstelling blijven gewaardeerde pijlers onder ons collectieve pensioenstelsel. Nederland is een sterk geïndividualiseerd land, met een geflexibiliseerde arbeidsmarkt en een sterke nadruk op individuele zelfontplooiing. Er zijn daarmee ook steeds meer individuele keuzemogelijkheden in voorheen gecollectiviseerde voorzieningen. Toch, als Nederlanders moeten kiezen tussen collectiviteit van pensioen versus een individueel pensioen met maximale keuzevrijheid, kiest twee derde voor collectiviteit. Dit wordt gezien als een tendens in de Nederlandse samenleving van een herwaardering van collectieve solidariteit boven individuele vrijheid. Mensen lijken meer en meer te beseffen dat individuele vrijheid alleen standhoudt in een afsprakenstelsel waar iedereen zich aan houdt, zoals een collectief pensioen gebaseerd op solidariteit.

Bronnen

- Centraal Planbureau, Solidariteit onder druk? Zorg op maat heeft toekomst, 2013
- Inspiratiebundel | Jongeren en het zorgen voor hun morgen
- Kenniswerkplaats Leefbare Wijken, gemeente Rotterdam en Erasmus Universiteit Rotterdam, De Verdeelde Samenleving - De maatschappelijke impact van COVID-19 in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam & Nederland, 2020
- Nemo Kennislink, Grenzen aan solidariteit?
- NRC Handelsblad, NCTV waarschuwde jaren voor 'polariserende' politieke partijen, 2 mei 2022
- Onderzoek in opdracht van ABP en APG, Pensioenuitdagingen voor een bloeiende samenleving in 2122, Glocalities, september 2022
- Sociale Alliantie, Over solidariteit gesproken
- Sociaal en Cultureel Planbureau, Burgerperspectieven 2020 | 4
- Sociaal en Cultureel Planbureau, Burgerperspectieven 2021 | 4
- Sociale Vraagstukken, Twintig jaar onderzoek naar de boze burger, 29 juni 2022
- Unicef, Jongeren maken zich vooral zorgen over klimaat, stress en discriminatie
- Van Dale, Betekenis 'solidariteit'

De doelstelling van deze ronde tafel is om samen de verdieping te zoeken rondom het thema solidariteit. Welk belang hechten we in Nederland aan solidariteit? In hoeverre staat solidariteit onder druk? Wat betekent dit voor het pensioen van de toekomst? En voor het Nederland van 2122? De inzichten van deze verdiepings-sessie geven sturing aan de visievorming van ABP.

